

DOI: <https://doi.org/10.36719/3005-3137/7/47-55>

Fəxriyyə Cəfərova

Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

<https://orcid.org/0000-0001-2345-67-89>

ceferova.fexriyye@mail.ru

Bəxtiyar Vahabzadə və ana dilimiz

Xülasə

Məqalədə Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığının ana xəttini təşkil edən ana dili məsələləri tədqiq edilir. Dilimizin qorunması uğrunda mübarizə aparan Bəxtiyar Vahabzadə bir çox şeirlərində ana dilinin saflığının qorunması kimi məsələlərlə çıxış etmiş, buna görə də ona “ədəbiyyatımızın ana dili şairi” adı verilmişdir. Məlumdur ki, sovet dönəmində milli respublikaların dillərinin inkişafına mənfi münasibət mövcud idi. Dövlət və partiya orqanlarında, orduda bütün sənədləşmə və ünsiyyət ancaq rus dilində aparılırdı. Rəsmi dövlət adamları məclislərdə ancaq rusca danışırdı. Rus dilli orta məktəblərin sayı süni surətdə artırılır və aşkar ruslaşdırma siyasəti aparılırdı. Bəxtiyar Vahabzadənin böyüklüyü onda idi ki, belə bir ağır şəraitdə, dilə mənfi münasibətin hökm sürdüyü bir zamanda öz yaradıcılığında ana dili problemini qaldırır və dilin alovlu təəssübkeşi kimi çıxış edirdi. B. Vahabzadə yaradıcılığında dil sanki özünün yeni bir inkişaf mərhələsinə qədəm qoyur. Müəllif dili məxsus olduğu xalqın tarixini özündə yaşadan bir vasitə kimi qiymətləndirir, bürün əsərlərində bu ideyanın təbliğçisi kimi çıxış edirdi. Şairin vətənə sevgisi, xalqına, onun dilinə böyük məhəbbət bəsləməsi əsərlərinin əsas ideyasına çevrilmiş, bu dildə yazmağın xoşbəxtlik olduğu fikrini sübut etmişdir. Milli öyanış, milli dərkən əsasında dil dayanır. Buna görə də şair məqalə və şeirlərində dil ilə bağlı olan ən mütərəqqi fikirləri dilə gətirir, ona görə də “ana dili” nə “ana köküm” deyirdi. O, bu yolda öz sələflərinin işini davam etdirərək, zaman keçdikcə inkişaf nəticəsində dəyişilən, inkişaf edən dilimizi qorumağa çalışmışdır. Ana dili məsələsi B.Vahabzadəni daima düşündürmüş, bu sahədə yorulmaq bilmədən mübarizə aparmışdır. Şair çox gözəl bilirdi ki, millətin bir millət kimi məhvinə yalnız bir yolla nail olmaq mümkündür – onun dilini əlindən almaqla. Ona görə də şair doğma ana dilinə hörmətlə yanaşmış, bu dildə yazıb-yaratmaqdan qürur duymuş, dilini sevməyənlərə, bu dildə danışmaq istəməyənlərə öz əsərlərinin dili ilə tutarlı cavablar vermişdir. Bir sözlə, B.Vahabzadə şair, ictimai xadim olmaqla bərabər, əsl

Azərbaycan vətəndaşı kimi ana dilimizin həm təbliğatçısı, həm qoruyucusu, həm də yaradıcısı olmuş, müasir Azərbaycan ədəbi dilinin inkişafında xüsusi xidmətlər göstərmişdir.

Açar sözlər: Bəxtiyar Vahabzadə, ana dili məsələləri, milli dərk, dilin saflığı, mənəvi sərvət

Fakhriyya Jafarova

Nakhchivan Teachers Institute

Doctor of philosophy in philology, associate professor

[https:// orcid.org/ 0000-0001-2345-67-89](https://orcid.org/0000-0001-2345-67-89)

[ceferova.fexriyye@ mail.ru](mailto:ceferova.fexriyye@mail.ru)

Bakhtiyar Vahabzade and our mother tongue

Abstract

The article examines the issues of the mother tongue, which constitute the main line of Bakhtiyar Vahabzade's creativity. Bakhtiyar Vahabzade, who fought for the preservation of our language, wrote many issues such as preserving the purity of the mother tongue in their poems has spoken, therefore He has also been called "the poet of our mother tongue literature". It is known that the Soviet of national republics during the negative for the development of their languages attitude existed. The state and party in the authorities, in the army, all documentation and communication but Russian in the language was being carried out. Official statesmen in parliament but spoke Russian. The number of Russian-language secondary schools was artificial is increased by and obvious Russification black line was being carried out. Bakhtiyar Vahabzadeh His greatness was that in such difficult circumstances, negative your attitude verdict At a time when he was still young, he raised the issue of his mother tongue in his work. and the fiery tongue acting like a fanatic he/she is doing. B. Vahabzadeh In his work, language seems to have entered a new stage of its development. Step the author puts the language of the people to which he belongs history in itself He evaluates it as a means of survival, and this idea is reflected in his works. acting as a preacher The poet's love for his homeland, his people, his language big love feeding of his works main It has become an idea, proving the idea that writing in this language is a joy. National pride, national awareness language is based on. Therefore also poet article and The most important thing in his poems is related to language. progressive thoughts language brings, therefore He also called his "mother tongue" "my mother root". He continued the work of his predecessors on

this path, and as a result of development over time, to protect our changing, evolving language worked. The issue of mother tongue has always troubled B. Vahabzadeh, and in this field to get tired without knowing fight The poet is very He knew very well that the only way to destroy a nation as a nation was to take away its language. by buying. That's why also poet in his native language respectfully, in this language from writing - creating For those who are proud and do not love their language, in this language to speak for those who don't want to answers consistent with the language of their works gave. In short, B. Vahabzadeh is a poet, a public figure activist including equal, true Azerbaijan as a citizen of our mother tongue, propagandist, as well protector, both also creator, modern Azerbaijan special in the development of literary language services has shown.

Key words: *Bakhtiyar Vahabzadeh, mother tongue issues, national awareness, purity of language, moral wealth*

Giriş

Azərbaycan dili kimi doğma bir dilmiz var. Bu dil bizim milli sərvətimizdir. Xalqımız tarix boyu bu sərvətin - doğma Ana dilinin qayğısına qalmış, dilimizi qorumuş və gələcək nəsillərə ötürmüşdür.

Tədqiqat

Ulu öndərimiz Heydər Əliyev deyirdi: “İnkişaf etmiş zəngin dil mədəniyyətinə malik olan xalq əyilməzdir, ölməzdir, böyük gələcəyə malikdir. Ona görə də xalqımıza ulu babalardan miras qalmış bu ən qiymətli milli sənəti hər bir Azərbaycan övladı göz bəbəyi kimi qorumalı, daim qayğı ilə əhatə etməlidir. Bu, onun müqəddəs vətəndaşlıq borcudur” (Hüseynova, 2004, s. 121).

Dildən bəhs edən tanınmış alim Cavad Heyət isə belə deyirdi: "Dil kulturun aynası və onun təməl rüknüdür, insanın düşüncə və duyğularını, xəyal və istəklərini bütün incəlikləri ilə açıqlayan və yaşamasına imkan hazırlayan dildir. Cəmiyyəti millət halına gətirən bağların ən güclüsü dildir" (Cavad, 2009, s. 34).

Əlbəttə, biz xoşbəxt bir xalqıq ki, bizim zəngin bir dilimiz var. Onu da qeyd edək ki, hər bir dövrdə dil məsələləri ilə məşğul olanların, demək olar ki, hamısı yazıçılar olmuşdur. Hər bir yazıçı və yaxud şairin ədəbi dilə münasibətini, fərdi dil xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək, onun dilə gətirdiyi yenilikləri aşkar etmək təşəbbüslərini Azərbaycan dilçiliyinin qarşısında duran aktual məsələlərdən biri hesab etmək olar.

Bu mənada, dilimizin qorunması uğrunda mübarizə aparan Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığının tədqiq edilib öyrənməsi də öz aktuallığı ilə seçilir. Şair

bir çox şeirlərində ana dilinin saflığının qorunması kimi məsələlərlə çıxış etmiş, buna görə də "ədəbiyyatımızın ana dili şairi" adlandırılmışdır.

Xalqının tarixini, onun keçmişini, bu gününü dərinlən Bəxtiyar Vahabzadə poeziyası öz zənginliyi ilə seçilir. Şairin yaradıcılığı coşqun fikirləri, yüksək sənətkarlığı, fikir və düşüncənin dərinliyi ilə seçilir.

Bəxtiyar Vahabzadə ana dilimizin saflığı uğrunda mübarizə aparan, dilimizlə bağlı öz fikirlərini ifadə edən bir şairdir. Butun həyatı boyu bu amala sadıq qalan şair öz dili ilə qürur duymuş, əsərlərində ana dili məsələsini sevə-sevə təbliğ etmişdir. Şair haqqında deyilən bir fikri yada salaq: "Bəxtiyar Vahabzadə poeziyasındakı bütün müsbət keyfiyyətlərin mayası doğma ana dilidir, milli leksikonumuzdur. Şair dilimizin inçəliklərindən, sözdən böyük məharət və incə zövqlə istifadə etmişdir" (Alməmmədova, 2010, s. 10).

B.Vahabzadənin öz dilini sevməsi, bu dili qorumasının nəticəsidir ki, şair dilə, dil tarixinə, onun saflığına, qorunmasına çoxlu sayda şeirlər yazmışdır. Müəllif dilin xalq üçün necə dəyərli mənəvi sərvət olması fikrini öz əsərlərində döndə-döndə əsaslandırılmış və dilimizin gözəlliklərindən ağızdolusu bəhs etmişdir.

Məlumdur ki, sovet dönməndə milli respublikaların dillərinin inkişafına mənfi münasibət mövcud idi. Dövlət və partiya orqanlarında, orduda bütün sənədləşmə və ünsiyyət ancaq rus dilində aparılırdı. Rəsmi dövlət adamları məclislərdə ancaq rusca danışır. Rus dilli orta məktəblərin sayı süni surətdə artırılır və aşkar ruslaşdırma siyasəti aparılırdı.

Ana dili məsələsindən bəhs edənlər isə millətçilik damğası ilə damğalanır və repressiya qurbanı olurdular. Belə bir ağır şəraitdə, dilə mənfi münasibətin hökm sürdüyü bir zamanda B. Vahabzadə öz yaradıcılığında ana dili problemi qoyur və dilin alovlu təəssübkeşi kimi çıxış edirdi.

Şair bu sahədə apardığı mübarizəni belə dəyərləndirirdi: "Sovet dövründə mənim əsas mübarizəm ana dilimizin rəsmi dövlət idarələrindən uzaqlaşdırılmasına görə idi. Bu dövrdə milli dillər sıxışdırılır, assimilyasiyaya uğramaq vəziyyətinə salınırdı. Xalqın milli varlığı ilk növbədə onun dili ilə bağlıdır. Dili olmayan xalqın özü də yoxdur. Gündəlik ünsiyyətdə Azərbaycan dilinin rus dili ilə əvəz edilməsi ömrüm boyu məni ağrıtmış və mən həm məqalələrimdə, həm də şeirlərimdə bu dilin müdafiəsinə qalxmışam" (Vahabzadə, 1985, s. 158).

B.Vahabzadə yaradıcılığında dili sanki özünün yeni bir inkişaf mərhələsinə qədəm qoyur. Müəllif dili məxsus olduğu xalqın tarixini özündə yaşadan bir vasitə kimi qiymətləndirir, bürün əsərlərində bu ideyanın təbliğçisi kimi çıxış edirdi. Şairin vətənə sevgisi, xalqına, onun dilinə böyük məhəbbət bəsləməsi əsərlərinin əsas ideyasına çevrilmiş, bu dildə yazmağın xoşbəxtlik olduğu fikri sübut edilmişdir.

“Ana dilim-ana köküm!”, ” Tarix, dil, ənənə”, ”Ana dili”, ”Dil haqqında sorğu”, ”Bir daha ana dili haqqında”, ”Dil və əlifba”, ”Dilimiz-ədəbiyyatımız”, ”Dildə təbiilik və gözəllik”, ”Ana dili dövlət dili” kimi məqalələrlə qəzet və jurnallarda çıxış edən B. Vahabzadə Azərbaycan dilini yüksək qiymətləndirmiş, bir şair kimi dilimizi bədii təsvir və ifadə vasitələri ilə zənginləşdirmişdir.

B.Vahabzadə şair, ictimai xadim olmaqla bərabər, əsl Azərbaycan vətəndaşı kimi ana dilimizin həm təbliğatçısı, həm qoruyucusu, həm də yaradıcısı olmuş, müasir Azərbaycan ədəbi dilinin inkişafında xüsusi xidmətlər göstərmişdir. Ədəbiyyatşünas R.Xəlilov B. Vahabzadəni bizlərə belə tanıdır: ”O, Azərbaycan dilinə məhəbbətlə yanaşmağı öyrədən, Füzulinin, Xətayinin, Cəlil Məmmədquluzadənin, Sabirin, Səməd Vurğunun dil mədəniyyətinə varis çıxan, sadıq qalan şairlərimizdən biridir” (Xəlilov, 1966, s. 188).

Bəxtiyar Vahabzadə Azərbaycan dilinə, doğma ana dilimizə Allahın bizə verdiyi ən gözəl nemət kimi baxmışdır. Buna görə də şair yazırdı: ”Əgər məndən soruşsalar ki, dünyada ən gözəl nəgmə nədir? Mən tərəddüdsüz deyərdim: Ana laylası. Əgər məndən soruşsalar ki, dünyada ən maraqlı və ən gözəl kitab hansıdır? Mən deyərdim: Anamın danışdığı nağıllar. Əgər məndən soruşsalar ki, dünyada ən təhlükəsiz, ən gözəl sığınacaq haradır? Mən deyərdim: Ana qucağı” (Xəlilov, 2014, s. 53).

Şairin yaradıcılığında şeirləri üstünlük təşkil edir. Lakin şairin dil haqqında yazdığı şeirlər daha çoxdur və bu şeirlər sosial səciyyə daşıyır. O, bu əsərləri ilə oxucunu dil haqqında düşünməyə sövq edir. Çünki şairin bu şeirləri dilə sevgisi ilə yazılmış, dilimizdən qürurla bəhs edilmişdir.

Milli oyanış, milli dərkən əsasında dil dayanır. Buna görə də şair məqalə və şeirlərində dil ilə bağlı olan ən mütərəqqi fikirləri dilə gətirir, ona görə də “ana dili”nə “ana köküm” deyirdi. O, bu yolda öz sələflərinin işini davam etdirərək, zaman keçdikcə inkişaf nəticəsində dəyişilən, inkişaf edən dilimizi qorumağa çalışmışdır.

B. Vahabzadə yaradıcılığında dildən bəhs edilən şah əsərlərdən biri “Ana dili” şeiridir. Bu şeir şairin yaradıcılığının qayəsini, mayasını təşkil edir. Bu şeirdə şair dil üçün deyiləcək ən mütərəqqi fikir və ideyalarını dilə gətirmiş, dilin xalqımızın həyatında nə qədər vacib bir vasitə olmasını qeyd etmişdir. Şeir də ana - vətən vəhdəti, sevgisi hiss olunur:

Dil açanda ilk dəfə, ana söyləyirik biz,
Ana dili adlanır bizim ilk dərsləyimiz (Vahabzadə, 2004, s. 8).

Şair, eyni zamanda,”dili insanın anasından öyrəndiyi ən qiymətli sərvət, vətənə və millətə məhəbbətinin başlanğıcı kimi səciyyələndirir” (Vahabzadə, 1991, s. 65).

Şair öz fərqli baxışları ilə diqqət çəkir. Dilimizi o qədər gözəl tərənnüm edir ki, bu dildə danışmağı ar bilənlərə sanki dərs vermiş olur, şeirin dili ilə onları utandırmaq istəyir.

Ey öz doğma dilində danışmağı ar bilən,
Bunu iftixar bilən, modalı ədəbazlar
Qəlbinizi oxşamır qoşmalar, telli sazlar.
Qoy bunlar mənim olsun.
Ancaq vətən çörəyi, bir də ana ürəyi
Sizlərə qənim olsun (Vahabzadə, 2004, s. 9).

Şair dilimizin gözlliklərindən ağız dolusu bəhs edir. Dil, ana dili məsələləri Bəxtiyar Vahabzadənin bədii və publisistik yazılarının daimi, sabit mövzularından olmuş, dilin mənasını və əhəmiyyətini həm özünə, həm də başqalarına açmağa çalışmışdır:

Bu dil - bizim ruhumuz, eşqimiz, canımızdır,
Bu dil - bir-birimizlə əhdi-peymanımızdır.
Bu dil - tanıtmış bizə bu dünyada hər şeyi.
Bu dil - əcdadımızın bizə qoyub getdiyi
Ən qiymətli mirasdır, onu gözlərimiz tək
Qoryub nəsilərə biz də hədiyyə verək (Vahabzadə, 2004, s. 8).

Şairə görə, dil təkcə ünsiyyət vasitəsi deyil, dil insanların özlərini ifadə etmələrində, duyğu və hisslərini bölüşə bilməklərində də əsas vasitədir:

Mən bu dildə hiss eşitmişəm
Həm sevinci, həm də qəmi,
Bu dil ilə yaratmışam
Hər şeirimi, hər nəğməmi (Vahabzadə, 1977, s. 72).

Şair göstərir ki, tariximiz də, mədəniyyətimizdə dilimizdə yaşayır. Bu dil yaşadıqca biz də var olacayıq:

Ana dilim, səndədir xalqın əqli, hikməti,
Ərəboğlu Məcnunun dərdi səndə dil açmış.
Ürəklərə yol açan Füzulinin sənəti,
Ey dilim, qüdrətinlə dünyalara yol açmış.

Səndə mənim xalqımın qəhrəmanlıqla dolu
Tarixi varaqlanır.
Səndə neçə min illik mənim mədəniyyətim,
Şan-şöhrətim saxlanır.
Mənim adım-sanımsan,
Namusum, vicdanımsan! (Vahabzadə, 2004, s. 8).

Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığına münasibət bildirən Ramazan Qafarlı yazır: “Dil məsələsində heç kəsə güzəştə getmir. Çünki dil ürəyinin açarıdır”. O açarı başqasına verəndən ne gözləmək olar? Dilinə xor baxan torpağına kor baxar. Ana südünü əməndə eşitdiyi layları qulaqlarında sırğa etməyənlər üçün müqəddəs şey yoxdur. Şair yeri gələndə heç ustad Şəhriyarı da bağışlamır, acısa da günahını üzünə deyir:

Məni bağışlasın
Şəhriyarım da,
Otuz il özgəyə “berader” dedi.
Öz doğma yurdunda, öz Diyarında
Doğma anasına o “mader” dedi.
Ele ki, yumruğu yere dirəndi,
Dərhal yada düşdü doğmaca kendi (Qafarlı, 2013, s. 507-531).

Bəxtiyar Vahabzadə öz dilini sevən vətəndaş kimi dilinin müstəqil bir respublikanın dövlət dili kimi işlənməsindən qürur hissi keçirdiyini belə qeyd edirdi:

Dilim ayaqlarda toz olan zaman
Ali məclislərdən qovulan zaman
Rahatsız deyildim ana dilimdən
Sənə güvənirdim, bilirdim ki, mən
Dilimdə danışan bir türk yurdu var,
Öz dilim yaşarsa, millətim yaşar! (Vahabzadə, 1998, s. 38).

Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığında diqqət çəkən məqamlardan biri də ondan ibarətdir ki, şair dil, ana dili və onun taleyi məsələlərini öz əsərlərinin mövzusu etməklə kifayətlənməyib. Maraqlı faktlardan biri odur ki, şair bəzi dilçilik terminlərinin bədii təsvir vasitələri sırasına gətirilməsinə nail ola bilmişdir. O, bir şeirində “isim”, “sifət”, “fel” kimi nitq hissələrini qarşılaşdırmış, onların bəzi

təsəvvürləri təmsil etmə gücünü saf-çürük etmiş və belə bir gözlənilməz nəticəyə gəlmişdir:

İsim, sifət döyüşlərdə çox zaman,
karıxar...
Fellərsə döyüşlərdən həmişə
Qalib çıxar.
Çox sevirəm igid kimi döyüşən
Kəlməni mən, Sözü mən,
Fəl olmaq istəyirəm
Düzü, mən... (Vahabzadə 1983, s. 83).

Bəli, şair fəal olmaq, həmişə qalib olmaq arzusu ilə yaşamış, buna nail ola bilmişdir. Ona görə də əsərlərində ana dilini sevrək təbliğ etmiş, dilə sevgisini bəyan etmişdir.

Nəticə

B.Vahabzadə yaradıcılığı bir daha sübut etdi ki, ana dili məsələsi onu daima düşündürmüş, bu sahədə yorulmaq bilmədən mübarizə aparmışdır. Şair çox gözəl bilirdi ki, millətin bir millət kimi məhvinə yalnız bir yolla nail olmaq mümkündür – onun dilini əlindən almaqla. Ona görə də şair doğma ana dilinə hörmətlə yanaşmış, bu dildə yazıb-yaratmaqdan qürur duymuş, dilini sevməyənlərə, bu dildə danışmaq istəməyənlərə öz əsərlərinin dili ilə tutarlı cavablar vermişdir. Bir sözlə, dil, dilin saflığı, qorunması məsələləri Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığının ana xəttini təşkil etmiş, şair bütün ömrü boyu bu ənənəyə sadıq qalmışdır.

Ədəbiyyat

1. Alməmmədova S. M. (2010). Bəxtiyar Vahabzadə poeziyasının dili. Bakı: "Elm", -76
2. Azərbaycan dilinin üslubiyyəti.(1990). Elmi, rəsmi və eristolyar üslublar. Bakı: Elm,-212
3. Heyət Cavad. Kamillik zirvəsi. Bakı, AzərənəGr, 2009, 376 s.
4. Hüseynova İ.(2004). Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu. Bakı: "Təhsil",-472
5. Xəlilov B. (2014). Bəxtiyar Vahabzadənin dilçilik görüşləri. Bakı: "Bakı çap evi" nəşriyyatı, -244
6. Xəlilov R. Azərbaycan sovet ədəbiyyatı. Bakı: Yazıçı, -1966.

7. Vahabzadə B.(1977). Açıq söhbət. Bakı: Gənclik,- 172 s.
8. Vahabzadə B. (1983). Seçilmiş əsərləri. I c., B: Yazıçı, -429
9. Vahabzadə B. (1985). Özümlə söhbət. B: Azərnəşr, -264
10. Vahabzadə B. (1991). Şənbə gecəsinə gedən yol. B: Azərnəşr, -332
11. Vahabzadə B. (1998). Bir ömür yuxu. B: Azərnəşr, - 190
12. Vahabzadə B. (2004). Seçilmiş əsərləri. İki cilddə. Birinci cild. Bakı: Öndər nəşriyyat, -328
13. Qafarlı Ramazan “Bextiyar Vahabzade Türk Dünyasının İstiqlal Şairidir”. Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, s.507-531

Daxil oldu: 18.04.2025

Qəbul edildi: 09.06.2025